

Učiteľské pôsobenie a pedagogické názhľady Ladislava Szántóa

PhDr. VLADIMÍR MICHALIČKA,
Ústav rozvoja vysokých škôl SSR, Bratislava

ÚVOD

V našich kultúrnych a politických dejinách nachádzame viacero zaujímavých osobností, ktoré významnou mierou prispievali k pokrokovému zameraliu našej kultúry, vedy a umenia a priniesli osobitný vklad aj do dejín nášho školstva, pedagogiky a učiteľstva. Jednou z takovýchto osobností je aj akademik LADISLAV SZÁNTÓ (1894 – 1974).

Szántóova politická angažovanosť, propagandistická činnosť v radoch Komunistickej strany Československa, mnohoročná učiteľská činnosť ako aj vedecká práca je charakteristická dôsledným rozvíjaním základných princípov marxistickej filozofie, historického a dialektického materializmu a vedeckého svetonázoru. Pritom si treba uvedomiť jeho priekopnícku prácu na tomto poli, ako aj jeho neochvejnú vieru v správnosť vedeckého učenia marxizmu-leninizmu, ktoré tvorivým spôsobom rozvíjal v neprajných časoch buržoázneho panstva na Slovensku v predmníchovskej ČSR, ako aj jeho neochvejnú vieru v správnosť tohto učenia v zložitých peripetiách vývinu socializmu v Československu, najmä v období rokov 1968 – 69.

Pre Szántóovu pedagogickú a vedeckú prácu, ako aj jeho morálny profil je charakteristická komunistická zásadovosť, oddanosť veci socializmu a vrelá láska ku krajine Sovietskeho zväzu.

Život, ale najmä dielo Ladislava Szántóa sa teší neustálemu záujmu našej pedagogickej a vedeckej verejnosti. Všestranné poznanie diela a života zostáva trvalou úlohou filozofickej vedy, resp. dejín slovenskej filozofie, ale rovnako je poučná aj pre dejiny slovenskej pedagogiky.

V doterajšej historicko-filozofickej tvorbe nemáme prácu, ktorá by sa systematicky zaoberala Szántóovým filozofickým myslením. Okrem drobných príležitostných článkov niet sa o čo oprieť. Pri príležitosti 80. narodenín pripravila redakcia časopisu Filozofia sériu článkov, ktoré z viacerych hľadísk osvetľujú život, činnosť a dielo Ladislava Szántóa. Ústrednými článkami sú napr. Siráckeho štúdia Filozof spätý so životom¹⁾ a Topol'ského štúdia Nad cestou

myšlienkových zápasov a úspechov L. Szántóa.²⁾ Všetky tieto články zhodne konštatujú nevyčerateľné bohatstvo Szántóovho filozofického dedičstva, ktoré zostáva trvalým zdrojom poučenia. Zovšeobecňujúce hodnotenia jeho tvorby prinášajú aj syntetické práce, napr. Uher, J.: *Filozofia v boji o dnešok* (Bratislava, SAV 1965) a *Prehľad dejín slovenskej filozofie* (Bratislava, SAV 1965).

Doterajšia literatúra o L. Szántóvi neprekročila rámec príležitostných a spomienkových štúdií a jeho vlastná publikačná tvorba nebola dosiaľ kriticky zhrnutá a zhodnotená. Rovnako nám chýba podrobnejšia životopisná štúdia.

V našej práci sa zameriavame na Szántóove náhľady na školskú a výchovnú problematiku, ktorej sa dotýkal v niektorých svojich príspevkoch. Postupovali sme literárnou metódou, ktorá nám umožnila v tradičnej štruktúre vylíčiť Szántóvn život, vedeckú a pedagogickú činnosť, ako aj jeho pedagogické náhľady. Táto štúdia je príspevkom k obohateniu obrazu pokrokových dejín školstva a pedagogiky na Slovensku.

ŽIVOT, VEREJNO-POLITICKÁ A PEDAGOGICKÁ ČINNOSŤ LADISLAVA SZÁNTÓA

Ladislav Szántó sa narodil 30. apríla 1894 v Uhrovci (okr. Trenčín) v remeselnícko-roľníckej rodine ako jedno zo siedmich detí. Po absolvovaní základného vzdelania v rodnej obci pokračoval v štúdiách na učiteľskom ústave v Lučenci v rokoch 1908—1913. Pôvodne nezamýšľal stať sa učiteľom, stal sa ním skôr na naliehanie svojho otca, ako o tom píše vo svojej autobiografickej práci „Október a moje cesta k marxizmu“: „Otec pristal. Ale ja som nechcel ísť ani za učiteľa. Mojm snom bola priemyslovka. Nič nepomohlo. A tak som pokázal sedem „ministerských“ hárkov papiera — také slzy mi padali —, kým som na ôsmy hárok napísal žiadosť do učiteľského ústavu.“³⁾ Po jeho absolvovaní získal k učiteľskej profesii bližší vzťah a ten ovplyvnil aj jeho rozhodnutie pokračovať v štúdiu na Vysokej škole pedagogickej v Budapešti (tzv. Pedagógium) v roku 1913.

V tomto období sa však v Európe schyľuje k prvej svetovej vojne. Nemalú zásluhu na jej rozpútaní mali práve vládnuce kruhy habsburskej monarchie, ktorá spolu s Nemeckom stála na čele imperialistickej expanzie. Vyhrocujúce sa udalosti imperialistickej svetovej vojny neblaho zasiahli aj L. Szántóa. Bol nútený v roku 1915 prerušiť vysokoškolské štúdium. Nastúpil do armády a odišiel na ruský front. V aktívnej vojenskej službe však pôsobil len krátko, lebo padol do zajatia a internovali ho v zajateckom tábore v Krasnojarsku. Pobyt v tábore mal mimoriadne priaznivý vplyv na Szántóove ideové dozrievanie. Aktívne sa zapojil do táborového života, živo diskutoval s početnými priateľmi o rôznych sociálnych otázkach, prehľbil svoje vzdelanie, najmä štúdiom spoločenských a prírodných vied, a pod vplyvom oboznámenia sa so základnou marxistickou literatúrou postupne pokračovala v jeho vedomí kryštalizácia marxistického presvedčenia a vedeckého svetonázoru. Sám uvádza, že poznal Leninovu knihu *Štát a revolúcia*, počas zajatia ju preložil do maďarského jazyka a tento preklad sa hojne používal.⁴⁾

Postupné ideové dozrievanie dokazuje aj jeho aktívna účasť na povstaní robotníkov v Krasnojarsku. Nadšene vítal Veľkú októbrovú socialistickú revolúciu, ktorá sa stala rozhodujúcim medzníkom v jeho živote. Pod vplyvom týchto revolučných udalostí rozhoduje sa pre vstup do VKS/b/ v roku 1920, keď jeho ručiteľmi boli český spisovateľ Jaroslav Hašek a Arnost Kolman. Ladislav Szántó bol poverený prácou v redakcii maďarského robotníckeho časopisu vydávaného v Omsku — Vörös Ujság. O tomto období svojho života v spomienkovej knihe napísal: „Ako nikto, ani ja som sa nenarodil komunistom. Komunistom som sa stal vo Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii. Bol to v istom zmysle môj druhý zrod, druhé narodenie, dôležitejšie ako môj príchod na svet, lebo Otóbrová revolúcia dala môjmu životu ľudskú životnú náplň, dala mi zmysel života, určila smer a spôsob môjho budúceho životného konania.“⁴⁵⁾

V roku 1921 vracia sa Ladislav Szántó po piatich rokoch odlúčenia do Československa. Od jeho odchodu sa na Slovensku odohrali podstatné zmeny: prvá svetová vojna rozpútaná imperialistickými kruhmi a VOSR prispeli k rozpadu rakúsko-uhorskej monarchie a na jej troskách vzniká Československá republika. Počiatočný rozmach revolučných nálad robotníckej triedy dokázala domáca česká a slovenská buržoázia usmerniť do úzkeho riečišťa naoko pokrokovej a liberálnej buržoáznej demokracie. Výsledkom a hlavným výdobytkom tohto počiatočného revolučného náporu bolo založenie robotníckej marxisticko-leninskej Komunistickej strany Československa v roku 1921. Ladislav Szántó hneď po návrate do vlasti vstúpil v roku 1921 do jej radov. Krátky čas pracoval ako propagandista a agitátor KSČ v Košiciach. Existenčné problémy ho však nútili, aby si našiel trvalé zamestnanie, ktoré by mu umožňovalo pokračovať aj v jeho verejno-politickej práci. Naprv si hľadal učiteľské miesto v Bratislave, ale nakoniec ho ako pokrokového učiteľa buržoázne školské úrady vysielajú jako odborného učiteľa na ľudovú školu v Zákopci na kysuckých kopaniciach (okr. Čadca). V ťažkých podmienkach kysuckých kopaní sa stal v školskom roku 1921/22 o štyri ľudové školy. Popri učiteľskej činnosti sa naďalej vzdelával, vyvíjal osvetovú prácu, čítal komunistickú tlač a verejne vystupoval. Od počiatku školského roku 1922/23 prešiel na meštiansku školu v Čadci, v ktorej úspešne pôsobil až do roku 1934.

Počas pôsobenia na čadčianskej meštianskej škole mal lepšie podmienky aj pre verejno-politickú prácu. Od roku 1923 navštevoval učiteľské kurzy, zapájal sa do práce v učiteľskej organizácii a otvorene diskutoval o páľčivých otázkach slovenského školstva. Horlivo agitoval za štátne školstvo, propagoval sovietske vyučovacie metódy, kritizoval učebné osnovy v buržoáznej škole a pod.

V tomto období, najmä však v 30-tych rokoch, Szántó veľmi intenzívne začal rozvíjať svoju agitačnú a propagačnú činnosť prostredníctvom komunistickej tlače. Uverejnil početné príspevky v Pravde chudoby, Rudom práve, Dave, Šipe, Tvorbe a iných časopisoch k filozofickej, estetickej, spoločensko-politickej, pedagogickej, psychologickej a školskej problematike (pod pseudonymom Ladislav Ormis).

Podstatnú časť svojej publicistickej tvorby v období buržoáznej republiky,

ale aj po oslobodení v roku 1945 venoval Szántó teoretickému a filozofickému zdôvodneniu idelógie, politiky a programu KSČ. „Úvahy a články Ladislava Szántóa neboli samoučelné, nepohybovali sa v abstraktnej rovine, ale od začiatku ich charakterizovala úzka spätosť so skutočnosťou, s problémami spoločnosti, s politikou a praxou. Vždy bol bojovníkom a ako sám hovorieval o sebe a o svojej filozofickej tvorbe, bol propagandistom a popularizátorom marxizmu-leninizmu.“⁶⁾ Celá táto Szántóova činnosť významne prispievala k formovaniu dialektickomaterialistickej filozofie na Slovensku, lebo — ako uvádza Ján Uher — „bol jedným z mála príslušníkov inteligencie zaoberajúcich sa sústavne filozofiou, ktorý dôkladne a hlboko poznal vedecké učenie klasikov marxizmu-leninizmu v celej jeho šírke, vo všetkých súčastiach marxizmu, a vedel ho v teoretickej i publikačnej činnosti v našich podmienkach uplatňovať.“⁷⁾

Pokroková činnosť učiteľa Ladislava Szántóa nemohla ostať v Čadci bez povšimnutia. Ako uvádza vo svojej spomienkovej knihe, objavil sa v roku 1933 v miestnych novinách článok „Dokedy budeme ešte trpieť na našej meštianke agitátora III. internacionály“, na základe ktorého bol Szántó neskôr nútený opustiť učiteľské miesto v Čadci.⁸⁾ Popri vyučovaní na meštianskej škole mal Szántó čiastočný úvazok aj na tamjšej učňovskej škole.

Novým Szántóovým pôsobiskom sa stala oblasť južného Slovenska, ktorá neskôr padla za obeť maďarskej okupácii. Od marca roku 1934 vyučoval na meštianskej škole v Šuranoch, odkiaľ je opäť nútený odísť v roku 1938 do Galanty, kde ho školské úrady vymenovali za riaditeľa tamjšej meštianskej školy. Aj na tomto pôsobisku v rámci svojich možností prispieval k pokrokovému zameraniu výchovy na škole.

Nová etapa v živote Ladislava Szántóa začala oslobodením Československa Sovietskou armádou. Hneď po oslobodení ako pokrokový intelektuál pracoval krátky čas ako vedúci referent pedagogického odboru na Povereníctve školstva, krátko potom ho vedenie KSS ako skúseného a presvedčeného marxistického filozofa poverilo funkciou šéfredaktora a neskôr riaditeľa stranického vydavateľstva Pravda v Bratislave. Vďaka jeho mimoriadnej filozofickej erudícii a znalosti marxisticko-leninskej literatúry začala sa aj v zložitých ideových podmienkach prerastania národno-demokratickej revolúcie v revolúciu socialistickú rozvíjať vydavateľská práca na úseku sprístupňovania pokrovej spoločenskovednej literatúry. Pri nedostatku pôvodnej marxisticko-leninskej literatúry na Slovensku sám pristúpil k práci nad prekladmi zo sovietskej filozofickej literatúry, píše predhovory k významným dielam klasikov marxizmu-leninizmu a pôvodné práce, predovšetkým z oblasti politickej ekonómie.

V roku 1948 vydal Ladislav Szántó prácu Hospodárstvo dvoch svetov (Bratislava, Pravda 1948), ktorá odhaľuje podstatu kapitalistického hospodárskeho systému, objasňuje podstatný rozdiel medzi socialistickým a kapitalistickým ekonomickým zriadením na pozadí širších spoločenských a ideových súvislostí. Práca vyniká presvedčivou argumentáciou, originálnou vedeckou a ideovou koncepciou.

Zborník Vybrané state (Bratislava, SAV 1958) prináša výber najvýznamnej-

ších Szántóových filozofických príspevkov, ktoré autor uverejňoval priebežne v komunistickej tlači za buržoáznej republiky i po oslobodení. Napriek istému odstupu času Szántóove príspevky nestrácajú svoju ideovú hodnotu a zostávajú trvalým odkazom pre našu filozofickú tvorbu. Časť článkov v tomto zborníku je venovaná aj pedagogickej a psychologickkej problematike.

Zborník Čo nám treba (Bratislava, Osveta 1964) prináša články z obdobia rokov 1954—1963, ktoré sa dotýkajú kultu osobnosti a najširších otázok leninizmu. Časť článkov tohto zborníku sa dotýka aj otázok výchovy.

Významnou prácou je aj kniha Október a moja cesta k marxizmu (Bratislava, VPL 1967), ktorá vznikla na základe stenografických záznamov jeho spomienok na detstvo, mladosť, ideové dozrievanie v období VOSR a približuje pútavým spôsobom jeho rozsiahlu celoživotnú činnosť. V práci podáva svoje názory tak, „ako ich sformulovala doba a múdra rozvaha, opierajúca sa o vedomosti i bohaté životné skúsenosti“ (na obálke publikácie).

Výber z predchádzajúcich zborníkov a knížiek prináša publikácia určená predovšetkým našej mládeži pod názvom Premeniť sny na skutočnosť (Bratislava, Smena 1977).

Po rozvinutí prác na pôde stranického vydavateľstva prechádza Ladislav Szántó na dráhu vysokoškolského učiteľa. Pedagogicky pôsobí od roku 1952 ako vedúci katedry marxizmu-leninizmu a neskôr katedry politickej ekonómie Vysokej školy ekonomickej v Bratislave i ako dekan Všeobecno-ekonomickej fakulty tejto významnej vysokej školy na Slovensku. Vo svojej výchovnej práci uplatňoval bohaté učiteľské i vedecké skúsenosti. „Vedel a vie pôsobiť živou rečou, svojim poslucháčom odovzdával svoje vedomosti s hlbokým presvedčením, oduševňoval a získaval ich pre marxizmus-leninizmus.“⁹⁾

Popri učiteľskej práci naďalej rozvíjal aj svoju vedeckú tvorbu. V roku 1955 sa stal akademikom SAV, v roku 1962 akademikom ČSAV.

Za všestrannú verejno-politickú prácu, vedeckú a pedagogickú činnosť bol Ladislav Szántó vyznamenaný Radom republiky a Radom Červenej zástavy ZSSR. Zomrel 22. apríla 1974 v Bratislave, krátko pred dovŕšením 80. roku života.¹⁰⁾

PEDAGOGICKÉ NÁHLADY LADISLAVA SZÁNTÓA

Vedecká činnosť a tvorba akademika Szántóa znamená v našich podmienkach významný prínos pre rozvoj našej socialistickej vedy. „Akademik Szántó bol jedným z mála tých, ktorí sa svojou osobou a svojím dielom stali spojivom takých historických jedinečností, akými bola Veľká októbrová socialistická revolúcia, založenie Komunistickej strany Československa, boľševizácia strany, oslobodenie Československa spod fašizmu, dobytie moci robotníckou triedou vo februári 1948, výstavba základov socialistickej spoločnosti, ako aj budovanie socialistickej spoločnosti v duchu línie XIV. zjazdu KSČ, vytýčenej po prekonaní hlbokej krízy v strane a československej spoločnosti z rokov 1968—69.“¹¹⁾ To posúva jeho dielo do roviny významného dejinného svedectva, ktoré dokumentuje vývoj myslenia v rôznych oblastiach vedy a kultúry na Slovensku v širokom časovom rozpätí.

Ladislav Szántó sa okrem špeciálnych otázok marxisticko-leninskej filozofie vo viacerých príspevkoch venoval aj problematike školstva a výchovy.

PROBLÉMY IDEOVO-POLITICKEJ VÝCHOVY

V 60-tych rokoch, v období vyrovnávania sa s dôsledkami kultu osobnosti a súčasne narastajúcich útokov proti podstate socialistickej spoločnosti, venoval Ladislav Szántó zákonite pozornosť marxisticko-leninskej filozofii a vedeckému svetonázoru. Preto sa celkom prirodzene stretávame s jeho náhľadmi na koncepciu výučby marxizmu-leninizmu a formovania vedeckého svetonázoru.

Szántó upozorňuje predovšetkým na to, že marxisticko-leninská filozofia predstavuje tvorivé vyvrcholenie doterajšieho vývoja ľudského myslenia. „Marx a Engels odhalili objektívne zákony materialistickej dialektiky prírody a spoločnosti v dôsledku obrovskej vedeckovýskumnej práce, ktorú vykonali osvojením si a kritickým prepracovaním všetkého kladného poznania, čo ľudstvo nazhromaždilo do tých čias... V tomto kritickom zápelení s minulosťou ľudstva vytvorili nový typ vedy, ktorá bola výslednicou dovtedajšieho vývinu, mala dokonalejšiu metódu poznávania prírody a spoločnosti, a preto bola síce pokračovaním dovtedajšieho poznávania prírody a spoločnosti, ale na kvalitatívne vyššom vývinovom stupni.“¹²⁾ Ak si uvedomíme aj skutočnosť, že táto veda sa stáva pre robotnícku triedu a jej politickú stranu takou teoretickou zbraňou, ktorá jej umožňuje poznať svoje miesto a úlohu v historickom vývine spoločnosti, nie je pochýb o jej mimoriadnom význame. V etape budovania socialistickej spoločnosti je preto namieste požiadavka neustáleho prehlbovania, rozširovania a skvalitňovania propagandy marxizmu-leninizmu, lebo marxisticko-leninská filozofia a vedecký svetonázor — ako uvádza L. Szántó — nie sú ľuďom vrodené, ale „sú produktom sústavnej a intenzívnej výchovnej a vyučovacej práce.“¹³⁾ Szántó vôbec chápe otázky ideologické a materiálne v úzkej súvislosti s výchovným a propagandistickým pôsobením. „Musíme už pochopiť, že výrobné sily a celú materiálno-technickú základňu výroby môžeme povýšiť na úroveň, akú vyžaduje komunistická spotreba, že jestvujúce výrobné a spoločenské vzťahy ľudí môžeme rozvíť na komunistické, že aj pravidlá vzájomných stykov a foriem spolunažívania ľudí môžeme utvoriť a upevniť iba pomocou marxisticko-leninského vedomia vykonávanou vzájemnou výchovou.“¹⁴⁾ Podceňovanie ideovovýchovnej práce a propagandy marxizmu-leninizmu negatívne ovplyvnilo aj samotnú organizáciu a systém výučby marxizmu-leninizmu a vyvolalo časté nedostatky, na ktoré Szántó upozorňoval.

Podľa Szántóa sa výučba marxizmu-leninizmu neorientovala dostatočne na tvorivé osvojovanie si marxisticko-leninskej filozofie, na vštepovanie materialistickodialektického spôsobu myslenia, na dialektickú logiku a na formovanie pevného svetonázorového stanoviska robotníckej triedy. Súviselo to okrem iného s nedostatočnou znalosťou marxizmu-leninizmu samotných učiteľov i s pretrvávaním pozitivizmu a vulgárneho mechanického materializmu sociálneho demokratizmu a masarykizmu v našom kultúrnom prostredí. Tieto ideové pozostatky starého buržoázneho myslenia umožňovali vulgarizáciu, zjed-

nodušovanie a formalizovanie výuky marxizmu-leninizmu v tomto období, na čo Szántó viackrát upozornil.

Závažným nedostatkom výučby marxizmu-leninizmu v 60-tych rokoch bola podľa Szántóa aj skutočnosť, že učitelia nechápali jednotne a správne obsah a predmet marxisticko-leninskej filozofie. Jednak tento predmet zužovali na skúmanie teórie myslenia a jej zákonov, alebo ho chápali širšie — ako celé učenie marxizmu-leninizmu. „Obidva sú chybné a prekážajú učiteľom pri účinnejšom formovaní vedeckého svetonázoru ľudí a ľudom zasa v úspešnom osvojovaní si tohto svetonázoru.“¹⁵⁾ Správne pochopiť predmet marxisticko-leninskej filozofie ako špecifickej vedy znamená vidieť v nej vedu, ktorá na základe konkrétnych poznatkov špecializovaných vied pomocou zovšeobecňovania odhaľuje najvšeobecnejšie zákony vývinu nielen myslenia, ale aj prírody a spoločnosti, a tak utvára adekvátny ideový obraz objektívneho sveta, vedecký názor na svet.

Dalším nedostatkom bola skutočnosť, že v období kultu osobnosti sa rozšírili nesprávne názory na spôsob formovania vedeckého svetonázoru pracujúcich. Jediným prameňom tohto formovania sa stalo štúdium filozofie. Ladislav Szántó vyvracal nesprávne názory, ktoré tvrdili, že ak svetonázor má svoju zvláštnu disciplínu: dialektický a historický materializmus, tak treba organizovať rôzne stupne vyučovania marxistickej filozofie, a tak vytvárať a šíriť nový svetonázor.¹⁶⁾ Szántó videl formovanie nového svetonázoru pracujúcich v historickom vývoji a v konkrétnych spoločensko-politických podmienkach. „Vytvorenie vedeckého svetonázoru v masovom meradle je oveľa zložitejšia úloha, než aby ju samo vyučovanie filozofie mohlo zvládnuť. Veď ide o to, aby sa väčšia časť terajšej spoločnosti, ktorú formoval a vychovával ešte kapitalizmus a ktorá je zapojená do procesu budovania socializmu so zvyškami svojho starého, nevedeckého svetonázoru, prevychovala, aby sa jej starý svetonázor zrušil a nový naštepil. A túto ťažkú a tvorivú prácu prevýchovy robia ľudia, ktorí sami sú ešte zaťažení minulosťou a nie sú vždy i na výške svojho učiteľského a vychovávateľského povolania. Pre druhú časť spoločnosti, ktorá sa už zrodila do vznikajúcich nových, socialistickými sa stávajúcimi spoločenských vzťahov ľudí, je nový svetonázor, s ktorým sa stretáva až na vysokej škole, málo príťažlivý a presvedčujúci práve preto, lebo životná prax spoločnosti, v ktorej žije a ktorú vníma svojimi vlastnými skúsenosťami, ju veľmi často od neho odpudzuje. Výsledkom je potom to, že proces šírenia sa vedeckého svetonázoru silne zaostáva za požiadavkami budovania socializmu.“¹⁷⁾

Preto Szántó správne upozorňuje aj na to, že propaganda a šírenie marxizmu-leninizmu nie je len vecou škôl, ale celého vedeckého a kultúrneho frontu. „Treba konečne pochopiť, že každý učiteľ, či je matematik, fyzik, chemik alebo ekonóm, musí mať svoju prednášku aj vedecko-filozoficky fundovanú. No nielen všetci učitelia, ale tiež redaktori, propagandisti, spisovatelia a politickí pracovníci, slovom všetci, ktorí sú vo výchovnom vzťahu k ľudom, musia sa aspoň snažiť svoje myšlienky filozoficky správne formulovať.“¹⁸⁾

Ladislav Szántó sa vo svojej bohatej publicistickej tvorbe dotkol aj niektorých otázok výchovy, vzdelávania a školstva, ktoré sme zhrnuli do tejto kapitoly. Z tohto hľadiska sú pre nás poučné niektoré jeho príspevky, v ktorých podrobne analyzuje zo stanoviska marxistického vedca dielo Václava Příhodu — *Racionalizace školství* (Praha 1932). V týchto štúdiách si všima predovšetkým filozofické, svetonázorové a metodické východiská Příhodových pedagogických teórií. Hneď v úvode tejto kritiky poukazuje na to, že celá Příhodova teória „racionalizácie školstva“ má triedne buržoáznú povahu a nevyhnutne vedie k fašistickej praxi v školstve.¹⁹⁾ Příhodova koncepcia je pokusom prekonať pozitivistické stanovisko poznávania bytia, ktoré ešte — ako dokladá Szántó — prinášalo niektoré momenty myslenia, ktoré boli nebezpečné aj pre buržoáziu, a preto bolo potrebné nahradiť ho inou doktrínou, „ktorou sa dajú vychovať také charaktery a zriadiť taká výchova, ktorá bude v súlade s ostatným civilizačným supňom.“²⁰⁾ Podľa Příhodu má táto výchova viesť nie k prehĺbeniu systému teoretického vzdelávania, ale opačnou cestou od poznania k práci. Základ tomuto smerovaniu dáva teória Deweyho inštrumentalizmu a Thorndikeov behaviorizmus. Tieto teórie učia, že subjektívna stránka človeka, poznanie, jeho ideológia, svetonáhľad nemajú žiaden vplyv na správanie človeka. Úlohou týchto teórií je vstepovať účelné reakcie na určité situácie; najistejším prostriedkom vstepovania takýchto reakcií je práca. „Táto individuálna, bezduchá, ba duchomorná práca je jediným prameňom a prostriedkom poznávania v racionalizovanej škole.“²¹⁾

Szántó v inej kritike Příhodových teórií odkrýva ďalšie jej východiská. Aké sú podľa Příhodu prostriedky racionalizácie školskej práce? Sú to najmä: individualizácia učenia, normalizácia a štandardizácia učebnej látky a skúšok.²²⁾ Szántó uzaviera, že v „českej oficiálnej vedeckej literatúre hádam nikto tak jasne nevyslovil podstatu metódy fašistického myslenia ako sociálny demokrat V. Příhoda.“²³⁾ Szántó dodáva, že celá teória racionalizácie školstva nechce učiť deti poznávať podstatu skutočnosti, ale upravuje výchovný proces tak, aby bol najdokonalejším nástrojom zburžoáznenia vedomia proletárskych detí.²⁴⁾ V tomto Szántóovom hodnotení niektorých aspektov Příhodových teórií je mnoho správnych postrehov, ale neodôvodnene ich považuje za fašistické. Toto označenie bolo dôsledkom chybné tézy VI. kongresu Komunistickej internacionaly z roku 1928, ktorý označil reformistické strany za ľavé krídlo fašizmu a nazval ich sociálfašistickými.

V stati O školskej výchove si Szántó podrobnejšie všima otázku praktickej aplikácie Příhodových teoretických koncepcií, tzv. Dérerových reformných osnov, v ktorých sa najvýraznejšie prejavila triednosť školského systému, obsahu výchovy a vzdelávania v buržoáznom Československu.

Vychádzajúc z Leninových téz o dvoch kultúrach v buržoáznej spoločnosti dokazuje, že v kapitalistickom školstve — ako súčasť kapitalistickej kultúry — sú nerozvinuté prvky proletárskeho školstva, ale prevládajú v ňom buržoázno-triedne formy a obsahy.²⁵⁾ Toto školstvo sa však nachádza v kríze, lebo plne nevyhovuje ani jednej triede. „Proletariát potrebuje školstvo (jeho

najpodstatnejšie existenčné záujmy to diktujú), ktoré je vnútorne spojené so skutočným životom, ktoré vychováva a pripravuje dorastajúci proletariát na cieľavedomú premenu sveta, na jeho ovládanie a výchovu seba samého. Buržoázia? U tej je to opačne. Tej je už aj to, čo doterajšia škola v tomto ohľade dala, nebezpečné pre zachovanie jej nadvlády nad spoločnosťou a proletariátom.“²⁶⁾

PSYCHOLOGICKÉ OTÁZKY

V medzivojnovom období venoval Szántó pozornosť aj niektorým otázkam psychologickým, a to najmä novším výsledkom psychologického bádania, ktoré mali širší metodologický význam. Tieto kritické pohľady na niektoré psychologické otázky zhrnul v dvoch príspevkoch: Ako myslí dieťa a Marxistický o psychoanalýze, ktoré uverejnil v Dave a Tvorbe.

Szántóa zaujala predovšetkým teória psychického života dieťaťa, s ktorou sa v tomto období prezentoval Otakar Chlup. Chlup v tomto období ešte nestál dôsledne na dialektickomaterialistických pozíciách, hoci mal za sebou už mnohoročné vedecké a pedagogické skúsenosti. Ako sám uvádza v hodnotení svojej činnosti, v tomto období ešte nedospel „ku skutočne socialistickej ideológii, nemajúc toho skutočne proletárskeho jasnozrenia, potrebného pre jasný svetový názor dialektického a historického materializmu, hoci som sa snažil po vedeckej línii o správnejšiu orientáciu.“²⁷⁾ Szántó upozorňuje, že Chlup vo svojich psychologických teóriách nedostatočne zohľadňoval sociálne a biologické predpoklady života dieťaťa vôbec a duševného života vzlášť, že недоceňoval význam teoretického myslenia pre duševný vývin dieťaťa a preceňoval kvantitatívne hľadiská pri hodnotení duševného vývinu dieťaťa.²⁸⁾

Z pevného dialektického a materialistického hľadiska vystupuje Szántó aj pri kritike niektorých stránok psychoanalytickej teórie. Uznáva na jednej strane, že psychoanalýza dokázala adekvátne zobraziť objektívnu dialektiku niektorých partikulárnych psychických procesov, „predsa len všeobecné náhľady psychoanalytikov na prirodzenosť individua neodpovedajú ani dialektike, ani materializmu, a teda ani skutočnosti“.²⁹⁾ Jadrom Szántóovej kritiky je však vyzdvihnutie významu triedneho prístupu, ktorý psychoanalytici obchádzajú. Zameriava sa na objasnenie významného metodologického problému. Hlavný rozdiel medzi psychoanalytickým prístupom a marxistickou dialektikou spočíva v tom, že „psychoanalýza nesmierne biologizuje ľudskú osobnosť, недоceňujúc ani zďaleka jej sociálne zložky. Psychoanalýza zabúda na skutočnosť, že človek je nielen spoločenskou bytosťou, ale pritom aj takou bytosťou, ktorá sa len v rámci spoločenstva individualizuje“.³⁰⁾ Z toho Szántóovi vyplýva dôležitý metodologický záver — tvorí vlastne podstatu celého jeho príspevku —, podľa ktorého človek je čiastkou určitého spoločenského celku, a preto musia „zákony tohto celku prenikať psychofyzologickým aparátom individua, pretvárajúce jeho prirodzené vlastnosti a prekonávajúce ich“.³¹⁾ A uzaviera z toho, že „každé individuum patrí svojou individuálnou psychikou k tej či onej triednej psychike a je teda prístupné poznaniu len prostredníctvom tejto triednej psychiky“.³²⁾ Szántó v tomto nevelkom, ale hutnom príspevku rukolapne

poukázal aj na to, že individuálnopsychologické momenty vôbec nie sú hybnými silami vývinu a zmien psychiky, ale že sa riadia zložitejšími zákonmi konkrétneho historického vývoja ľudskej spoločnosti. Prínos Szántóovej kritiky treba vidieť nielen v naznačení dôležitých metodologických zásad, ale aj v tom, že odmietnutie týchto psychologických teórií naznačovalo cesty aj k poznávaniu iných psychologických koncepcií, čiastočne i sovietskych (Pogodin, Kornilov). Rozhodne oba príspevky ukazujú na šírku Szántóových vedeckých poznatkov i na jeho zásadový marxistický prístup k ich aplikácii.

ZÁVER

Pedagogické náhľady, ktoré Ladislav Szántó zverejšňoval v období buržoáznej ČSR i po oslobodení v početných časopiseckých príspevkoch, predstavujú pokrokovú líniu pedagogickej histórie Slovenska. Szántó sa v nich zameriaval na riešenie zásadných metodologických otázok ideovo-politickej výchovy, školstva a psychológie. Jeho postoj k jednotlivým výchovným otázkam sa vyznačuje zásadovým dialektikomaterialistickým prístupom, ktorý mu umožňoval správne hodnotiť pedagogické otázky. Dielo a pedagogické náhľady Ladislava Szántóa významne prispeli k obohateniu pedagogického myslenia u nás v období predmníchovskej ČSR i po oslobodení.

POZNÁMKY

- ¹ Filozofia, XXIX, 1974, č. 2.
- ² Tamtiež.
- ³ Szántó, L.: *Október a moja cesta k marxizmu*. Bratislava, VPL 1967, s. 21.
- ⁴ Tamtiež, s. 100.
- ⁵ Tamtiež, s. 9.
- ⁶ Sirácky, A.: *Filozof spätý so životom*. Filozofia, XXIX, 1974, č. 2, s. 119.
- ⁷ Uher, J.: *Filozofia v boji o dnešok*. Bratislava, SAV 1961, s. 31.
- ⁸ Szántó, L.: *Október a moja cesta k marxizmu*. Bratislava, VPL 1967, s. 188.
- ⁹ Sirácky, A.: cit. štúdia, s. 121.
- ¹⁰ Szántó, L.: *Premeníť sny na skutočnosť*. Bratislava, Smena 1977.
- ¹¹ Tamtiež, s. 9.
- ¹² Szántó, L.: *O niektorých problémoch propagandy marxizmu-leninizmu*. In: Szántó, L.: *Premeníť sny na skutočnosť*. Bratislava, Smena 1977, s. 100—101.
- ¹³ Tamtiež, s. 102.
- ¹⁴ Szántó, L.: *Najdôležitejšia súčasť komunistickej výstavby*. Pravda, 1. 11. 1961, s. 2.
- ¹⁵ Szántó, L.: *Skvalitnením výučby marxizmu-leninizmu zlepšiť výchovu k vedeckému svetonázoru*. Predvoj, 1962, č. 46, s. 114.
- ¹⁶ Szántó, L.: *O účinnéjšom formovaní svetonázoru socialistických ľudí*. Osvetový zborník, 1965, č. 3, s. 2.
- ¹⁷ Tamtiež, s. 2.
- ¹⁸ Szántó, L.: *Skvalitnením výučby marxizmu-leninizmu zlepšiť výchovu k vedeckému svetonázoru*. Predvoj, 1962, č. 46, s. 122—123.
- ¹⁹ Szántó, L.: *Racionalizovanou výchovou k „duchovnému“ zvládnutiu hmoty*. In: Szántó, L.: *Vybrané state*. Bratislava, SAV 1958, s. 58.
- ²⁰ Tamtiež, s. 58.

- ²¹ Tamtiež, s. 61.
²² Szántó, L.: *Fašistická racionalizácia výchovy*. In: Szántó, L.: *Vybrané state*. Bratislava, SAV 1958, s. 86.
²³ Tamtiež, s. 87.
²⁴ Tamtiež, s. 89.
²⁵ Szántó, L.: *O školskej výchove*. In: Szántó, L.: *Vybrané state*. Bratislava, SAV 1958, s. 118.
²⁶ Tamtiež, s. 119.
²⁷ Chlup, O.: *Pedagogické stati*. Praha, SPN 1955, s. 139.
²⁸ Ormis, L. (Szántó, L.): *Ako myslí dieťa* (K otázke ontogenézy ľudskej psychiky). DAV, III, 1930, č. 3.
²⁹ Szántó, L.: *Marxisticky o psychoanalýze*. In: Szántó, L.: *Vybrané state*. Bratislava, SAV 1958, č. 45.
³⁰ Tamtiež, s. 45.
³¹ Tamtiež, s. 45.
³² Tamtiež, s. 45.

ВЛАДИМИР МИХАЛИЧКА

Учительская деятельность и педагогические взгляды Ладислава Санто

Автор очерка описывает жизнь, учительскую деятельность и педагогические взгляды академика Ладислава Санто. Ладислав Санто был учителем в двадцатых годах нашего столетия, хорошо усвоил марксистско-ленинскую философию и с этой позиции рассматривал актуальные вопросы школы и педагогики. В своих многочисленных статьях и очерках Л. Санто обсуждал прежде всего вопросы идейно-политического воспитания, затем педагогические и психологические проблемы.

Его взгляды представляют прогрессивную линию истории педагогики в Словакии, отличаются принципиальным диалектико-материалистическим подходом, позволявшим ему давать правильную оценку педагогических проблем. Творчество и педагогические взгляды Ладислава Санто в значительной мере способствовали обогащению педагогического мышления в нашей стране в период домюнхенской ЧСР и после ее освобождения.

VLADIMÍR MICHALIČKA

Pedagogical Views of Ladislav Szántó and His Work as a Teacher

In his study the author deals with the life, teaching activities and pedagogical views of Academician Ladislav Szántó. Ladislav Szántó worked as a teacher in the 1920's. He had a thorough knowledge of Marxist-Leninist philosophy, and from this viewpoint he analysed the contemporary school and pedagogical problems. In his numerous articles and studies he discussed, above all, questions of ideological and political education, pedagogical and psychological questions. His ideas re-

present the progressive line in pedagogical history in Slovakia, are characterized by an unswerving dialectical-materialistic approach, which enabled him to make correct assessment of pedagogical problems. The work and pedagogical views of Ladislav Szántó made a significant contribution to enriching the pedagogical thinking in our country in the period of the pre-Munich Czechoslovak Republic and after the liberation.